

УДК 94(477)''1929/1939''(06):930.22

Лісіна Світлана Оменлянівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
Svitiva@gmail.com

ПЕРІОДИКА ПРОВодУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ: «СУРМА» І «РОЗБУДОВА НАЦІЇ»

Метою роботи є аналіз націоналістичних періодичних видань ОУН «Сурма» та «Розбудова нації». Одночасно досліджено тематичні публікації з військових питань та представлено їхню організуючу роль у національно-визвольній боротьбі українського народу. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні аналітико-синтетичного, логічного методів, які дали змогу представити теоретичне бачення періодики військової організації. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що в статті обґрунтовано роль військової періодики ОУН як пропагандиста ідей українського організованого націоналізму поміж широких мас; представлено військову проблематику часописів «Сурма» та «Розбудова Нації»; охарактеризовано публікації основних дописувачів націоналістичних органів преси з ідеологічно-політичних та військових питань: Є. Коновальця, Р. Ярого, Р. Сушка за співпраці В. Колосовського, В. Курмановича, М. Капустянського. **Висновки.** Періодичні видання ОУН були механізмом розповсюдження націоналістичних ідей в різних країнах перебування української еміграції і забезпечували розгортання та активну діяльність українських національно-визвольних сил. Протягом 30-х років провідними публіцистами були вироблені основні положення націоналістичної доктрини, внаслідок чого український національно-визвольний рух отримав вагоме ідеологічне підґрунтя. Націоналістичні часописи сприяли національному освідомленню і консолідації населення українських земель, розділених кордонами держав-окупантів.

Ключові слова: періодика, ОУН, пресова служба, «Сурма», «Розбудова нації», військові публіцисти.

Лисина Светлана Емельяновна,
кандидат исторических наук, доцент,
доцент кафедры социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национального университета «Львовская политехника»

ПЕРИОДИКА РУКОВОДЯЩИХ ОРГАНОВ УКРАИНСКИХ НАЦИОНАЛИСТОВ: «СУРМА» И «РОЗБУДОВА НАЦІЇ»

Целью работы является анализ националистических изданий ОУН «Сурма» и «Розбудова нації». Одновременно исследованы тематические публикации по военным вопросам и представлена их организующая роль в национально-освободительной борьбе украинского народа. **Методология исследования** заключается в применении аналитико-синтетического, логического методов, которые позволили представить теоретическое видение периодики военной организации. **Научная новизна** работы заключается в том, что в статье обоснована роль военной периодики ОУН как пропагандиста идей украинского организованного национализма среди широких масс; представлена военная проблематика журналов «Сурма» и «Розбудова нації»; охарактеризованы основные авторы националистических органов прессы по идеологическо-политическим военным вопросам: Е. Коновальца, Р. Ярого, Р. Сушко при сотрудничестве В. Колосовского, В. Курмановича, М. Капустянского. **Выводы.** Периодические издания ОУН были механизмом распространения националистических идей в разных странах пребывания украинской эмиграции и обеспечивали развертывание и активную деятельность украинских национально-освободительных сил. В течение 30-х годов ведущими публицистами были

выработаны основне положення націоналістической доктрини, в результате чего украинское национально-освободительное движение получило весомую идеологическую почву. Националістические журналы способствовали національному осознанию и консолидации населения украинских земель, разделенных границами государств-окупантов.

Ключевые слова: периодика, ОУН, пресовая служба, «Сурма», «Розбудова нації», военные публицисты.

Lisina Svitlana

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor

Associate Professor of the Department of Social

Communications and Information

National University “Lviv Polytechnic”

PERIODICALS OF UKRAINIAN NATIONALISTS GOVERNING BODIES: 'SURMA' AND 'RENEWAL OF THE NATION'

The purpose of the article is to analyze the nationalist periodicals of the OUN 'Surma' and 'Renewal of the Nation.' At the same time, thematic publications on military issues were investigated, and their organizing role in the national liberation struggle of Ukrainian people was represented. The methodology of the research is to apply analytical-synoptic, logical methods which made it possible to present theoretical views on the periodicals of the military organization. The scientific novelty of the work is that the article substantiates the significance of military periodicals OUN as a propagandist of the ideas of Ukrainian organized nationalism among the broad masses; the military issues of the magazines 'Surma' and 'Renewal of the Nation' is presented; it is characterized the main users of the nationalist press organs on ideological political and military issues: J. Konoval'tsa, R. Jaroho, R. Sushka with the cooperation of V. Kolosovs'koho, V. Kurmanovycha and M. Kapust'ans'koho. Conclusions. The periodicals of OUN were a mechanism for the spread of nationalist ideas in different countries of Ukrainian emigration and provided for the deployment and active work of Ukrainian national liberation forces. During 30s years leading nationalists elaborated the main provisions of nationalist doctrine, which resulted in the Ukrainian national liberation movement gaining a firm ideological basis. Nationalist magazines contributed to the national awareness and consolidation of the occupied Ukrainian lands, separated by the borders of the occupying powers.

Key words: periodicals, OUN, press service, 'Surma,' 'Renewal of the Nation,' military publicists.

Актуальність теми дослідження полягає в сьогоднішній зацікавленості суспільства та гострій полеміці в сучасному політичному середовищі, „яким повинно бути офіційне ставлення сучасної влади до підпільно-повстанських структур, що боролися за незалежність України у минулому” [16, 3]. Дати відповідь на питання полеміки, отримати фактичні дані та прослідкувати організуючу роль ОУН у національно-визвольній боротьбі українського народу можна через дослідження військово-організаційної преси ОУН.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для висвітлення цього явища спираємося на історичні джерела і документальну базу діяльності ОУН, праці відомих теоретиків і вій-

ськових діячів Організації. Джерелом дослідження націоналістичної преси для багатьох вчених є видання «Українська націоналістична преса» [10, 229-246] В. Мартинця. Інший представник ОУН П. Мірчук написав 1968 року ґрунтовне дослідження з історії ОУН, де на базі фактичного матеріалу веде мову про пресові органи ОУН [13]. Українську пресу в Польщі 1918–1939 рр. вивчав дослідник Т. Місило [14], а пресу Буковини, Закарпаття та деяких країн Західної Європи - М. Мартинюк [12], А. Животко [4]. При написанні роботи було опрацьовано дослідницьку працю польського вченого В. Висоцького [22]. Але найбільш наближеними до теми, що досліджується, є праці: «Нариси з історії української

військової преси» [8], «Військова журналістика України» [3], «Видавнича діяльність ОУН міжвоєнного періоду» [19].

Метою роботи є обґрунтування доцільності видання періодичних видань ОУН «Сурма» та «Розбудова нації» з метою поширення націоналістичних ідей серед українського громадянства та впровадження військових і організаційних постулатів Організації.

Для досягнення мети головними завданнями є вивчення пресових видань ОУН; характеристика військової проблематики часописів «Сурма» та «Розбудова Нації»; представлення керівників ОУН як основних дописувачів націоналістичних пресових органів з ідеологічно-політичних та військових питань: полк. Є. Коновальця, сот. Р. Ярого, полк. Р. Сушка за співпраці полк. В. Колосовського, ген. В. Курмановича, ген. М. Капустянського.

Виклад основного матеріалу. Позначаючи види періодичних видань, зупинимось на головних: журнал, газета, календар. Вони відбивають найбільш суттєві, характерні риси цих видань: цільове призначення; особливості матеріалів, що публікуються у виданні; матеріальну конструкцію та структуру видання; його обсяг. Термін «журнал» має синонім «часопис». Але, на наш погляд, термін «часопис» скоріше може бути використаний як синонім «періодичного видання» взагалі, тому що ним можна позначати як журнали, так і газети. Терміни, що включені до стандарту, вже пройшли апробацію як науковців, так і практичних працівників документознавчої справи. Тому їхнє вивчення – необхідна умова практичного володіння типологією видань. А практичне дослідження періодичних видань ОУН дасть можливість наукового обґрунтування їх приналежності до того чи іншого виду.

Отже, військова преса характеризується кількома факторами, на основі яких можна визначити їхню приналежність до того чи іншого типу. Це фактор видавця (армія, регулярна чи партизанська, армійська структура, військова чи парамілітарна організація, військово-наукові чи військово-історичні товариства); фактор читачької аудиторії (видання для будь-якої вояцької аудиторії можна вважати військовим); фактор змісту (у виданні повинна домінувати військово-політична, військово-історична чи воєнна про-

блематика); критерій політико-ідеологічний (основна ідея – українська національна, ідея української державності); мовний фактор (вихід українською мовою, хоча пропаганду української військової історії чи військово-історичної думки можна вести і будь-якою іншою мовою) [8, с. 209]. Поширеною ще є класифікація періодики за її ідейно-політичним спрямуванням: прогресивна, консервативна, клерикальна, реакційна, ліберальна, прокомуністична, профашистська та ін. Звичайно, такий поділ періодики умовний [9, 271].

Розглядаючи націоналістичні часописи ОУН, бачимо, що для проведення регулярної інформативно-агітаційної роботи українські націоналісти створили окремі організаційні структури: Українське Пресове Бюро в Женеві і Брюсселі, Українську Пресову службу в Берліні та Бюро ОУН у Лондоні. «В Женеві повинно бути створено Центральне Пресове Бюро, яке видавало б тут бюлетені і висилало його Секретарям» [17, 296]. Використовуючи розташування в Женеві Ліги Націй, Пресове бюро мало можливість безпосередньо вручати дипломатам різних країн свої видання, бюлетені та брошури, інформуючи світ про українське питання.

Класифікуючи видання ОУН, застосуємо принцип «за видавцем». Умовно поділивши пресу на «центральну» і «місцеву», до першої віднесемо такі видання, як «Сурма» і «Розбудова нації» із присвоєнням назви органів преси ПУНу. Другу групу будуть представляти «місцеві» видання, тобто націоналістична періодика Західної України, Закарпаття та інших країн світу.

Пропагандистом ідей українського націоналізму був підпільний журнал-місячник, орган Української Військової Організації під назвою «Сурма». Статус цього видання зумовлював його зміст, який складали ґрунтовні аналітичні статті провідних підпільних публіцистів, військовиків. Публікувалися тут також офіційні документи Проводу ОУН. Початковий період існування «Сурми» згадує В. Мартинець як редактор журналу: «Сурма» повинна оголосити цілу низку ідеологічно-політичних статей..., статті про визвольні рухи інших народів і цикл статей на військові теми. Весь цей матеріал розподілено передусім між нас чоти-

рвох: полк. Коновалець (ідеол-політ. статті), Канцлера (визв. рухи), Ярого (військові) і мене (інше)» [11, 195].

З 1927 р. в редакції «Сурми» постійно співпрацювали полк. Є. Коновалець (ідеологічно-політичні статті), О. Сенік (визвольні рухи поневоленних народів), С. Чучман (політичні теми) і сот. Р. Ярій (військові теми). У тематику «Сурми» входила проблематика самостійності й соборності України, боротьба з полонофільством і радянофільством та угодовством, визвольна боротьба, щодо всіх окупантів українських земель, подавалася також хроніка підпілля, навчально-вишкільні теми (засади конспірації, поведінка з поліцією, тощо) та інформативні матеріали. 1928 року завдяки заходам полк. Є. Коновальця литовський уряд дав дозвіл на друк «Сурми» в Каунасі. Друкували приблизно 10.000 примірників, з чого певну частину висилали з Каунасу поштою до різних осередків української еміграції та українських земель.

Після заснування Організації Українських Націоналістів (ОУН) 1929 р., змінюється і характер УВО, у зв'язку з чим і змінюється тематика «Сурми». Із сторінок зникає ідеологічно-політична проблематика, переходячи на сторінки новостворених націоналістичних пресових органів. «Сурма» відтепер заповнена здебільшого статтями на військові теми. Тому серед співробітників «Сурми» з'являється полк. Роман Сушко, який готує потрібний військовий матеріал за допомоги і співпраці полк. В. Колосовського, ген. В. Курмановича, ген. М. Капустянського. Ці матеріали опрацьовував В. Мартинець та доповнював військові матеріали інформативними, передовою статтею і хронікою. За стилем викладу матеріалу можна припустити, що саме Є. Коновальцю належать такі статті, як «Армія і революція» (1928. – Ч.3.- С.2-3), «Дещо про діяльність і пляни У.В.О.» (1928.- Ч.4.- С.1-2), «У.В.О. а орієнтація на Польщу й Москву» (1928.- Ч.5.- С.1-2), «Угодовщина – а У.В.О.» (1928.- Ч.6-7.- С.1-2). «Сурма» також писала про визвольні рухи в інших країнах. Особливе зацікавлення викликають статті про тактику вуличних боїв. Кільканадцять публікацій було присвячено конспірації, як триматися на слідстві, а також з методики та правил підпільної

боротьби: «Як заховуватись під час слідження?» (1929. – Ч.8. – С.5-7), «Правдиві й фальшиві документи на перехід кордону» (1929. – Ч.10. – С.4-6), «Роди розвідки» (1930. – Ч.5. – С.5-6) та інші. Вартісною є стаття із загальних питань військового навчання, яка закінчується висновком: «Нам незабаром уже треба буде звести бій за Самостійну Соборну Українську Державу. А тому військова підготовка є нашим категоричним імперативом» [1, 1-4].

У травні 1929 року передова стаття «Сурми» закликала до підготовки національної революції і війни [15, 2]. У цьому закликі поєднані два напрями військової політики: здійснення визвольної війни регулярними структурами, які повинні формуватися у якійсь третій державі, і підготовка визвольної революції військом, організованим в Україні за підпільних умов. Цілу серію статей присвячено характеристиці окремих родів військ: «Висококаліброві кулемети» (1933. – Ч.11. – С.5-6), «Панцерні вози (авто) і їх поборювання» (1933. – Ч.11. – С.7-8), «Летунські напади та охорона перед ними» (1933. – Ч.10. – С.3-4), «Плавальні танки» (1933. – Ч.11. – С.6); структурі і видам озброєнь окремих країн: «Внутрішня структура червоної армії» (1933. – Ч.11. – С.3-5), «Військове пристосіблення в Румунії» (1933. – Ч.11. – С.6-7), «Повітряні збройні сили Польщі» (1932. – Ч.12. – С.9).

З огляду на перелічені статті, «Сурма» була тією трибуною теоретичних військових знань, практичних правил та інструкцій з військового навчання, які забезпечували підготовку членів ОУН до збройної боротьби. Тому одним із організаційних завдань ПУН була доставка «Сурми» передусім до українських земель. В осередку м. Данциг від 1929 до 1934 року здійснювалося пакування часопису, а потім «Сурму» везли до Варшави, чи аж до самого Львова, оминаючи польську поліцію. Улітку 1934 р. після замаху ОУН на польського міністра Б. Перацького у Варшаві «Сурма» перестала виходити.

Справу видавання «Розбудови Нації» вирішила I Конференція Українських Націоналістів 3-7 листопада 1927 р., яка для журналу призначила організуючу роль в підготовці Конгресу Українських Націоналістів. Крім того, журнал мав бути сполучним елементом між

ПУН і існуючими націоналістичними організаціями в різних країнах аж до часу створення єдиної Організації Українських Націоналістів. Куди важливіше те, що це була ідеологічно-програмова лабораторія Проводу Українських Націоналістів, де опрацьована та погоджена низка проблем друкувалася у вигляді статей на сторінках «Розбудови Нації», які вже не підлягали ніяким подальшим дискусіям і набирали характеру закону для всіх членів ОУН. У листуванні між членами ПУН 1932-1933 рр. так була окреслена мета журналу: «...давати тільки засадничі напрямні для всього націоналістичного руху. Тому вона («Розбудова нації». – автор) дає більше теоретичного, програмового матеріалу, що не тратить вартості ніколи» [20, арк.199]. На сторінках свого офіційного видання ПУН публікував заяви, комунікати, постанови, доручення, інформаційні звіти референтур, і одночасно накреслювалися основні напрямки діяльності ОУН.

Часопис за своїм змістом вмщував статті на ідеологічні, філософські, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та інші теми; мемуари учасників національно-визвольної боротьби; огляди міжнародної політики, життя українців на чужині та повідомлення з діяльності ОУН. За структурою розміщення матеріалів на першому місці були ґрунтовні теоретичні статті, потім міжнародний огляд, далі – хроніка, тобто відомості з Радянської України, Польщі, Румунії, Італії, Югославії та інших країн, а також офіційна частина, яка подавала прийняті документи ОУН. Для прикладу, в офіційній частині подавалися основні доповіді-реферати Конгресу Українських Націоналістів: Є. Коновалець – «Військова справа», «Сучасне положення на українських землях»; Л. Костарів – «Проблеми морської оборони України», М. Капустянський – «Військова політика України» [5, 61].

«Розбудова Нації» виходила у Празі в друкарні «Легіографія», де справою друку і адміністрації займався ред. О. Бойків. Постійні співробітники «Розбудови Нації» це - інж. Д. Андрієвський (ідеологічні і політичні статті), полк. Є. Коновалець (статті на військові теми), д-р Ю. Вассиян (ідеологія і філософія), інж. М. Сціборський (внутрішньо-політичні справи), проф. Є. Онацький (зовнішньо-політичні

огляди і статті), В. Мартинець (програмові статті). Статті з військової тематики дописували здебільшого ген. М. Капустянський, ген. В. Курманович, ген. М. Омелянович-Павленко, інж. М. Селешко та ін. Часто це були мемуари з часів визвольних змагань: Капустянський М. «Симон Петлюра» (1930. – Ч.5-6. – С.142-144), Є. Коновалець «Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції» (1928. – Ч. 1. – С.18-23; Ч.2. – С.60-64; Ч.3. – С.104-110; Ч.4. – С.153-158; Ч.5. – С.199-204; Ч.6. – С.241-244). Інша стаття [7, 261-264] Є. Коновальця акцентує увагу на питанні збройних сил: «Для створення збройної сили треба в першу чергу ідеї, яка захопила би широкі маси нашого народу й повела б їх у бій. Ця ідея є й кріпшає. З наших визвольних змагань винесли ми оден великий скарб, — державницьку думку...» [7, 263]. Розвиваючи думку далі, голова ПУН говорить про потребу створення відповідного центру військового вишколу.

Аналізуючи значну колекцію публікацій на сторінках журналу, зауважимо, що тут вперше були опубліковані політико-філософські праці Д. Андрієвського, які покладені в основу статуту та програми ОУН; подані науково-теоретичні праці Ю. Вассияна. Неабияку роль у формуванні засад українського націоналізму відіграв Є. Онацький – журналіст, автор статей з філософії, мемуаристики, «Енциклопедії українських символів, вірувань і звичаїв», «Української малої енциклопедії», який у «Розбудові нації» публікувався під загальною назвою «На міжнародні теми». Військові теми у журналі присутні майже у кожному номері. Часто передові статті були присвячені революційній тактиці боротьби. Стаття за криптонімом Е. Л. «Революційна тактика українського націоналізму» (1932.- Ч.9-10.- С.225-230) розглядає внутрішні і зовнішні мотиви української національної революції. Автор Гарт М. у публікації «Війна не вгаває» (1932.- Ч.11-12.- С.276-280) дає характеристику суперечностей тогочасного світу у вигляді воєнних конфліктів і твердить, що українці повинні «розпочати якнайбільше послідовну боротьбу для власної оборони...».

Спочатку журнал виходив щомісячно, а з 1929 року це був двомісячник із тиражем від 1000 до 1500 примірників [2, 191]. «Розбудова Нації» виходила легально в ЧСР, але на україн-

ських землях вона була нелегальною. Її конфісковувала поліція і за неї карали суди, подібно як за «Сурму». Але потреба в офіційному органі ПУН була дуже великою для членів ОУН на українських землях. У звіті адміністратора «Розбудови нації» за 1929 рік говорилося: «Відносно посилки нашого журналу на Західні Землі, то адміністрація є тої думки, що певну кількість примірників можна буде постійно висилати, а з новим роком, коли то можна буде перейти до постійного змінювання окладинки журналу (для краєвого видання) висилати і більшу кількість [25, 189]. Розповсюджувачі «Розбудови нації» часто очолювали управи відділів ОУН у містах чи країнах. Так, протягом 1929 р., апелюючи до записів «Адресної книги» журналу, можемо говорити про відділи ОУН в Празі, Брно, Подебрадах, Стамбулі, Софії, Загребі, Люксембурзі, Женеві, Берліні, Данцігу, Брюсселі, Олександрії, Каунасі, Шанхаї [21, арк. 39-116]. «Розбудова Нації» проіснувала 7 років і перестала виходити восени 1934 р. з тих самих причин, що й «Сурма». Треба зазначити, що в тому часі вже була розбудована українська націоналістична преса (легальна і підпільна), а тому припинення видання таких важливих досі часописів, як «Розбудова Нації» і «Сурма», не мало шкідливих наслідків, бо їхнє завдання перебравли інші органи преси Організації Українських Націоналістів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в статті обґрунтовано роль військової періодики ОУН як пропагандиста ідей українського організованого націоналізму поміж широких

мас; представлено військову проблематику часописів «Сурма» та «Розбудова Нації»; охарактеризовано публікації основних дописувачів націоналістичних органів преси з ідеологічно-політичних та військових питань: Є. Коновальця, Р. Ярого, Р. Сушка за співпраці В. Колосовського, В. Курмановича, М. Капустянського.

Висновки. Націоналістичні часописи сприяли національному освідомленню і консолідації населення українських земель, розділених кордонами держав-окупантів, а також привертати увагу міжнародної громадськості до української проблеми. Механізм розповсюдження цих ідей в різних країнах перебування української еміграції полягав у розгортанні активної діяльності періодичних видань. Протягом 30-х років провідними публіцистами були вироблені основні положення націоналістичної доктрини, внаслідок чого український національно-визвольний рух отримав вагоме ідеологічне підґрунтя. Публікації з військових питань виховали ціле покоління українських революціонерів, які стали провідниками національно-визвольної боротьби не тільки 1929-1939 рр., але й наступних років. Офіційні пресові видання ПУН та інші націоналістичні часописи Організації були першоджерелом, що відображали військово-організаційну діяльність ОУН та мали значний інформаційний потенціал, за допомогою якого здійснювалося впровадження військових та організаційних постулатів Організації Українських Націоналістів. А військова проблематика «Сурми» та «Розбудови Нації» виконала роль активної підготовки націоналістів до майбутнього збройного повстання.

Список використаних джерел

1. Військове самонавчання. Сурма. 1931. Ч.7. С.1-4.
2. Витяг з касової книги адміністрації «Розбудови Нації» за час від 1.01 – 30.09.1929 р. Документи і матеріали з історії організації Українських Націоналістів. Т.1. 1927-1930. К., 2005. С.190-192.
3. Горевалов С. І. Військова журналістика України: Історія і сучасність. Львів, 1998. 338 с.
4. Животко А. Історія української преси. Мюнхен, 1989-90. 334 с.
5. Звідомлення Конгресу Українських Націоналістів. Розбудова нації. 1929. Ч.1-2. С.61.
6. Звіт адміністрації «Розбудови нації» 30 вересня 1929 р. Документи і матеріали з історії організації Українських Націоналістів. Т.1. 1927-1930. К., 2005. С.187-189.
7. Коновалець Є. Військовий вишкіл. Розбудова нації. 1928. № 7-8. С.261-265.
8. Кость С. Нариси історії української військової преси / С.Кость, О. Тимчишин, К. Федірко. Львів: Світ, 1998. 355 с.
9. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Львів: Світ, 1999. 352 с.
10. Мартинець В. Українська націоналістична преса / В. Мартинець. ОУН 1929-1954. Париж, 1955. С.229-246.

11. Мартинець В. Українське підпілля від У.В.О. до О.У.Н.: спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. [Б.м.], 1949. 349 с.
12. Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914 – 1939): матеріали до бібліографії / М.Мартинюк. Львів, 1998. 294 с.
13. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів Т.1: 1920-1939 / П. Мірчук, за ред. С.Ленкавського. Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. 597 с.
14. Місило Є. Бібліографія української преси в Польщі (1918 – 1939) і ЗУНР (1918-19) / Є.Місило. Едмонтон, 1991. 250 с.
15. Наш шлях – національна революція. Сурма. 1929. Ч.5-6. С.2.
16. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія: фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА .К., 2005. 71 с.
17. Протокол наради членів Проводу Українських Націоналістів та ОУН в Женеві 14-15 квітня 1930 р. / Документи і матеріали з історії організації Українських Націоналістів. Т.1: 1927-1930. К., 2005. С.289-297.
18. Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН міжвоєнного періоду / О.Стасюк. Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць. Вип.7. Львів, 2000. С.377-386.
19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. ф.4363. оп.1. спр.9. арк.199.
20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. ф.4363. оп.1. спр.27. арк.39-116.
21. Wsocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939: Geneza, struktura, program, ideologia / R.Wsocki. Lublin, 2003. 433 s.

References

1. Militaryself-education (1931). Surma, Ch.7, P.1-4.
2. Extract from the cash register of the administration of ‘Renewal of the Nation’ during the time from 1.01 – 30.09.1929 years (2005), Documents and materials on history of the organization of Ukrainian Nationalists. V.1. 1927-1930, Kyiv, P. 190-192.
3. Horevalov S. (1998). The military journalism of Ukraine, history and the present era, L’viv, 338 p.
4. Zhivotko A. (1989-90). The history of Ukrainian press, Munich, 334 p.
5. The report of the Congress of Ukrainian Nationalists (1929), Renewal of the Nation, Ch.1-2, P.61.
6. The report of the administration of ‘Renewal of the Nation’ 30 September 1929 year (2005), Documents and materials on history of the organization of Ukrainian Nationalists. V.1. 1927-1930, Kyiv, P.187-189.
7. Konovalts J. (1928). Military training, Renewal of the Nation, № 7-8, P.261-265.
8. Kost’ S. (1998). Essay on the history of Ukrainian military press, L’viv, Svit, 355 p.
9. Makarchuk S. (1999). Written sources on the history of Ukraine, L’viv, Svit, 352 p.
10. Martynets V. (1955). Ukrainian nationalistic press, OUN 1929-1954, Paris, P.229-246.
11. Martynets V. (1949). Ukrainian underground from U.M.O. to O.U.N., 349 p.
12. Martyniuk M. (1998). Ukrainian periodicals of Western Ukraine, countries of Central and Western Europe (1914 – 1939), materials to the bibliography, L’viv, 294 p.
13. Mirchuk P. (1968). Essay on the history of UN organization, V.1, Munich, London, New York, Ukrainian publishing house, 597 p.
14. Misylo J. (1991). Bibliography of Ukrainian press in Poland (1918 – 1939) and WUNR (1918-19), Edmonton, 250 p.
15. Our way - national revolution (1929). Surma, Ch.5-6, P.2.
16. The organization of Ukrainian Nationalists and Ukrainian Rebel Army (2005). professional conclusion of the working group of historians at the government commission on studying on OUN and URA activities, Kyiv, 71 p.
17. The proceeding of the meeting of the members of the Governing Bodies of Ukrainian Nationalists and OUN in Geneva, 14-15 April 1930 year, Documents and materials on history of the organization of Ukrainian Nationalists. V.1. 1927-1930, Kyiv, P.289-297.
18. Stasiuk O. (2000). OUN publishing activity of the interwar period, Ukraine: Cultural heritage, national consciousness, statehood: collection of scientific works, Issue 7, L’viv, P. 377-386.
19. Central state archive of higher authorities and administration of Ukraine, f.4363, c.1, c.9, p.199.
20. Central state archive of higher authorities and administration of Ukraine, f.4363, c.1, c.27, p. 39-116.
21. Vysots’ky R. (2003). The organization of Ukrainian Nationalists in Poland during 1929-1939, Genesis, structure, program, ideology, Lublin, 433 p.